

PREGLEDI – POGLEDI

FERI LAINŠČEK

Duh časa in duh globine

Verjamem pesniški resnici o tem svetu.

Prepričan sem, da je to edina resnica, ki se je ne da prirejati in z njo manipulirati, zato se nanjo lahko zanesemo. Govorim namreč o nečem, kar se je rodilo z učlovečenjem in se začelo vzpostavljati s prvo zgodbo, ki je bila kdaj povedana. Potovalo je skozi čas z miti, legendami, pravljicami in drugim izročilom, tako kot še danes potuje iz roda v rod tudi s klasično in še živo literaturo ter drugo umetnostjo. Le zaradi tega nezadržnega potovanja pesniške resnice še danes vemo o civilizacijskih vrednotah. Le tako lahko ostaja naše bivanje na tem svetu človeško. Zato tudi moje literarno ustvarjanje nikakor ni zavezano le duhu časa, temveč tudi vsemu temu, kar je Carl Gustav Jung imenoval duh globine. Le nenehno vzdrževanje stika z duhom globine nam namreč lahko pomaga ohranjati smisel in vzdrževati upanje, obenem pa tudi preprečuje, da bi nas duh časa povsem prevzel, zapeljal in naposled celo preslepil.

Duh časa je filozofski in sociološki koncept, ki se nanaša na kolektivne značilnosti in vrednote določenega obdobja. Pojem zajema kulturna, duhovna, intelektualna, socialna in druga razpoloženja, ki v določenem časovnem okviru prevladujejo v družbi. Vključuje torej tudi ideje, prepričanja, umetniška stremjenja, politične težnje in ekonomska razmerja, ki sooblikujejo način razmišljanja in delovanja posameznikov ter skupin. V širšem pomenu se duh časa nanaša na to, kako specifičen kontekst vpliva na ustvarjanje identitete, družbenih norm in vrednot, s čimer navsezadnje sooblikuje tudi zgodovinski tok posamezne družbe in kulture.

Duh globine, kot ga imam v mislih, je koncept, ki izhaja iz analitične psihologije Carla Gustava Junga in se nanaša na simbolne strukture, kolektivno nezavedno ter seveda arhetipske vsebine, ki oblikujejo identiteto posameznikov in skupnosti. V resnici predstavlja kompleksno mrežo univerzalnih simbolov, mitov, arhetipov ter osebnih in družbenih zgodb, ali pač kulturnih obrazcev, ki so zakoreninjeni v človekovi psihi in prehajajo skozi generacije. Vključuje idejo, da se skozi zgodovino v različnih kulturah pojavljajo skupni motivi in teme, ki odražajo temeljne človeške izkušnje, zato duh globine deluje kot povezujoč dejavnik znotraj kolektivnega nezavednega in sooblikuje naše dojemanje sveta. V raziskavah duha globine torej pogosto analiziramo legende, mite, simbole, arhetipe in pa – to naj posebej poudarim – literarne in umetniški izraze, ki pripomorejo k razumevanju psiholoških, družbenih in kulturnih pojavov.

Jung je bil prepričan, da je raziskovanje globine ključnega pomena za razvoj posameznika in zdravja psihe, saj omogoča integracijo arhetipskih vsebin v zavestni jaz, kar pripomore k celovitosti in avtentičnosti identitete. Sam v nadaljevanju

izhajam iz prepričanja, da prepletanje duha časa in duha globine ni le bistvenega pomena za individualno pristnost, ampak je tudi ključnega pomena za življenje in zdravje celotne družbe. Če namreč skupnost izgublja stik z duhom globine in ostaja brez korenin v arhetipskih resnicah ter univerzalnih človekovih izkušnjah, se sčasoma ujame v past trenutnih nagnjenj, želja in potreb, ki jih ustvarja duh takega časa, ki je brez pravega razumevanja humanističnih civilizacijskih pridobitev in s tem seveda tudi vrednot. Naš skupni obstoj zagotovo pomeni več kot le življenje v trenutku, zato je iskanje odgovorov na vprašanja, ki nas spremljajo skozi vse čase, pravzaprav nujno.

V današnjem svetu, ki se kot še nikoli doslej spreminja z bliskovito hitrostjo, se zdi, da postaja ta naloga vse težja. Duh našega časa je prepojen z mnogimi skrbmi, kot so grožnja svetovne vojne, podnebne spremembe, socialne neenakosti, migracije, informacijski šumi in medijske manipulacije, vzporedni virtualni svetovi ipd. Digitalizacija, ki sicer omogoča hiter dostop do znanja, obenem zmanjšuje sposobnost kritične obravnave zapletenih tematik. Lahko torej dodam strah, ki seveda ni samo moj in zagotovo ni votel, namreč, da bi utegnila v prihodnosti prav ta dvojna spirala oblikovati jedro identitete prihajajočih generacij.

Predvidevamo lahko celo, da se bo z razširitvijo socialnih medijev in virtualne resničnosti digitalna identiteta mladih vse bolj prepletala z njihovo fizično identiteto. Pri mladih, ki odrasčajo v svetu, prepojenem s to tehnologijo, strokovnjaki že zdaj opozarjajo na problem z avtentičnostjo in samoprepoznavanjem. V digitalnem kraljestvu posamezniki pogosto gojijo svoje spletne osebnosti in predstavljajo idealizirane različice sebe. Digitalne interakcije tudi pomembno vplivajo na to, kako se posamezniki dojemajo. Mešanje digitalne in fizične identitete povzroča dvojnost, kjer se posamezniki čutijo prisiljene krmariti po dveh ločenih jazih. Še bi lahko razpredal o duševnem dogajanju, a želel sem le podkrepiti trditev, da je vprašanje identitete v času, v katerem živimo, res pravo vprašanje, tako pri posamezniku kot tudi v skupnosti.

Verjamem, da smo vsi, avtor in bralci tega zapisa, prepričani, da ima literatura pri povezovanju z univerzalnimi človekovimi izkušnjami še zmeraj pomembno vlogo. Pomembna je za odkrivanje in raziskovanje arhetipov, ki so na nezavedni ravni udeleženi pri oblikovanju identitete. Zato je vloga pisateljev pri ohranjanju duha globine velikokrat ključna, saj nam na specifičen način pomagajo graditi mostove med preteklostjo in sedanjostjo ter nas na nek način opogumljajo, da si še upamo sanjati o prihodnosti. Kakor koli že opredelimo umetnost, tega da odraža resničnost, ji ne moremo odvzeti, sam pa sem prepričan, da resničnost v resnici še zmeraj tudi oblikuje, saj tudi v teh tehnicističnih in militantnih časih prispeva k razumevanju človeškosti in se zavzema za gradnjo sočutne skupnosti. To pa je veliko več, kot so ji tu in zdaj pripravljeni priznati, in je za povrh danes veliko težja naloga, kot je bila kdaj koli prej.

V sodobni družbi, ki daje prednost materialnim vrednotam in tehnološkemu napredku, je umetnost brutalno potisnjena na rob. Duh časa ljudi sili, da se osredotočajo na trenutne trende in kratkoročne cilje, kar otežuje poglobljanje v globlje plasti človeškega obstoja. Digitalizacija in socialni mediji so ustvarili okolje, kjer prevladujejo površinske interakcije in kratka pozornost. V poplavi informacij, lažnih novic in medijskih manipulacij je težko razločiti resnico od fikcije. Tudi to spodkopava zaupanje v literaturo in umetnost kot vir resnice. V družbi, ki je vse

bolj razdeljena po političnih, kulturnih in socialnih linijah, je težko najti skupni jezik in ohranяти vrednote, ki bi povezovale različne skupine ljudi. V svetu, kjer prevladujejo tržne sile, se pisatelji soočajo s pritiskom, naj ustvarjajo dela, ki so komercialno uspešna in všečna širšemu občinstvu. To pa jih vse prepogosto vodi v poenostavljanje kompleksnih tem in prilagajanje vsebine trenutnim potrebam, kar je verjetno celo v nasprotju s temeljnim poslanstvom literature, pri katerem seveda vztrajam in je zavzemanje zanj osrednje gibalno tega razmišljanja. Je pa tudi res, da smo s temi ugotovitvami že stopili prav v žarišče dogajanja, ki ga želim kritično obravnavati.

V kakšnem položaju so torej zdaj pisatelji, še posebej pisatelji, ki pišejo za otroke in mladostnike?

Že na prvi pogled opazimo, da je med nami veliko avtorjev, ki vztrajajo pri tradicionalnih pisateljskih pristopih in pogosto ustvarjajo brez ustreznega razumevanja postmoderne realnosti. Ne zavedajo se različnih oblik interakcij, ki jih mlajše generacije razvijajo s tehnologijo in mediji, ne ukvarjajo se s kompleksnostjo sodobne mladostniške kulture in pogosto niti ne razumejo pomena novodobnih metafor in simbolov, ki nastajajo v digitalnem in virtualnem okolju. Nočejo uvideti, da razumevanje tehnologij ta hip ni zgolj opcija, temveč nujnost, saj ravno te oblikujejo percepcijo mladih in njihovo interakcijo. Postajajo torej del njihove identitete in obzorje sveta, v katerem živijo. Zato pisateljski pristop, ki se zanaša na stare pripovedne arhitekture, brez prilagajanja novim okoliščinam in izkušnjam pri mladih preprosto ni več deležen odziva. Očitek mladim, da nočejo brati, prebranega ne razumejo in jih to tudi ne zanima, se ob takih ugotovitvah lahko hitro zmehta in nastavi pisateljem nič kaj prijazno ogledalo. Dejstvo je, da mladi bralci tudi danes iščejo naracijo, ki jih reflektira, jim omogoča, da se poistovetijo z junaki, ki govorijo njihov jezik in razumejo njihovo realnost, vprašanje pa je, ali jim zastareli pisatelji to zmorejo ponuditi.

Seveda mislim, da ne. Ob tem pa nikakor ne postavljam za vzgled tiste skupine avtorjev, ki novonastali položaj in hitro spreminjajoče se okolje sicer dobro razumejo, a pri svojem ustvarjanju sledijo le trenutnim trendom in modnim muham. Ti avtorji namreč ustrezno izkoriščajo sodobne tehnologije in družabne platforme za učinkovitost svojih del, vendar njihove stvaritve pogosto ostanejo površinske, saj se namesto na raziskovanje globljih vprašanj človeške izkušnje običajno osredotočajo zgolj na to, kar je všečno, komercialno in drugače uspešno. Sledijo vzorcem, ki jih narekujejo tržni interesi in spletni algoritmi, vsebino pa prilagajajo bralcem predvsem na podlagi njihovih trenutnih preferenc. Rezultat je literatura, ki se morda zdi privlačna in dostopna, a ne nudi pravega poglobljanja v teme, ki bi morale biti problemsko in kritično obravnavane. V takem kontekstu se literatura pogosto spremeni v preprosto potrošno blago, ki ne nudi trajne vrednosti, temveč le razvedrilo in začasno zabavo, taki pisatelji pa izgubljajo edinstvenost svojega glasu in sposobnost, da bi res osvetlili zapleteno dinamiko sodobnega življenja.

Seveda nas večina vsaj po tistem meniju, da to pač ne zadošča. Pomislimo lahko tudi, da so prototipi najverjetneje nekje v presečišču dveh prej omenjenih skupin. Torej tam, kjer je mogoče najmanj gneče. Prototip sodobnega mladinskega pisatelja

namreč združuje sposobnost razumevanja in prilagajanja hitrim spremembam v digitalnem in digitaliziranem svetu, hkrati pa ohranja globoko povezanost z univerzalnimi človeškimi izkušnjami. Na prvi pogled se to zdi preprosto, a že prej smo razmišljali tudi o tem, zakaj to v tej naši fragmentarni, poliedrični in na različne načine zmanipulirani resničnosti ni enostavna naloga. Živimo v paradoksu, ko zlahka vse pripišemo globalizaciji, obenem je pa očitno, da zdaj socialne, politične, religiozne, kulturne in druge delitve še bolj otežujejo iskanje skupnega jezika in vrednot. Če rečem, da je to res čas velikanskih nasprotij, saj nas globalizacija obenem povezuje in tudi deli, me bo morda kdo začudeno pogledal, vendar sem res prepričan, da globalizacija – ob vsem dobrem, kar prinaša na nekaterih področjih – obenem le še krepi obstoječe delitve in celo ustvarja nove.

A kakor koli že – od zmeraj je bilo tako, da so lahko le pisatelji, ki so zmogli to dvojno angažiranost, o kateri pišem, res ustvarili dela, ki odražajo resničnost sveta in vzdržujejo njegove sanje. Razlika je mogoče le v tem, da se mi dandanes zdijo taki uvidi težji in so presežki morda zato redkejši. Verjamem pa tudi, da ta boj nikakor ni izgubljen, saj se edinstvenosti takih pisateljskih glasov ne da povsem utišati in se avtentičnosti njihovih pričevanj z ničemer ne da nadomestiti. Tudi v zunaj-literarnem kontekstu sem prepričan, da literatura še zmeraj ostaja pomembna podlaga za kritično družbeno refleksijo, raziskovanje identitete ter gradnjo empatične skupnosti. Pomembno je, da si pisatelji te možnosti ne pustimo odvezeti, predvsem pa, da si je tudi sami ne odvzamemo, saj navsezadnje lahko veliko prispevamo vsaj k oblikovanju bolj pravične, poštene in sočutne družbe.

Taka je torej ta zgodba o pesniški resnici.

Kot vse dragocene in bistvene zgodbe, ki nam pravzaprav celo življenje barvajo pogled na svet, se začena že v vrtcih in šolah. Tam, kjer otroci zdaj še jemljejo v roke naše knjige in kjer jih kdaj tudi obiščemo, zato je naša vloga toliko bolj posebna in občutljiva. Moramo se je zavedati in ji biti kos tudi v prihodnosti. O tem, kako to udejanjiti, sem v besedilu pred vami razmišljal le zato, ker si želim, da bi bilo tako tudi v spremenjenem svetu.